

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка НАПН України**

Випуск 12

Кам'янець-Подільський
“Аксиома”
2011

УДК 378(082):159.9
ББК 74.58+88я43
П 68

Рецензенти:

- Л.А.Мойсєєнко** – доктор психологічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ
- Ж.П.Вірна** – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський державний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
- В.О.Моляко** – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України)

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Болтівець С.І.**, доктор психологічних наук, професор; **Борішевський М.Й.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Онуфрієва Л.А.**, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); **Чепелева Н.В.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Шинкарюк А.І.**, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Друкється за ухвалою вченої ради

*Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 4 від 14 квітня 2011 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 31 березня 2011 р.)*

П 68 **Проблеми сучасної психології:** Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 860 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресований професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9
ББК 74.58+88я43

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 14574-3545Р від 11.11.2008 р.*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)*

© Автори статей, 2011
© “Аксіома”, видання, 2011

УДК 159.923

С.Д. Максименко

Методологічні проблеми психології особистості у сучасному вимірі

У статті розкрито методичні проблеми психології особистості у сучасному вимірі. Авторіві вдалося реалізувати унікальний погляд на те, як внутрішня картина світу людини, реалізуючись у переживаннях, вибудовує саму тканину життя із власних психічних станів, та подолати спрощений логіко-механістичний підхід до визначення структури особистості, яка виникає як своєрідне відображення світу, в якому доведеться жити.

Ключові слова: методологічні проблеми, психологія особистості, внутрішня картина світу, людина, переживання, рефлексія, життєвий досвід.

В статье раскрыты методологические проблемы психологии личности в современном измерении. Автор смог реализовать уникальный взгляд на то, как внутренняя картина мира человека, реализуясь в переживаниях, выстраивает свою ткань жизни с собственных психических состояний, и преодолеть упрощенный логико-механистический подход к определению структуры личности, возникающая как своеобразное отображение мира, в котором придется жить.

Ключевые слова: методологические проблемы, психология личности, внутренняя картина мира, человек, переживание, рефлексия, жизненный опыт.

Підготовка фахівця-психолога є дуже широкою, багатоаспектною проблемою. Вона містить у собі й традиційні питання (“кого вчити?”, “чому вчити?”, “як вчити?”), і суто нову проблематику, пов’язану з тенденціями сучасного світу (перехід до інформаційного суспільства, проблеми екології і екологічної психології, широке впровадження психотерапії та консультування тощо).

Але найбільш суттєвим, ґрунтовним є завдання осмислення того смислового простору, який ми називаємо сучасним психологічним знанням. Адже саме у цей простір ми вводим наших вихованців, тож, перш за все, мусимо чітко усвідомлювати його природу і, більше того, прогнозувати майбутнє цих молодих людей і їх можливий внесок у розбудову психології...

Методологічна рефлексія стану і змістовно-динамічних тенденцій сучасної психології приводить до висновку, що перед нами – розгалужена і складна система знань про існування та розвиток людської психіки. Підкреслюю, це – саме *система* (не конгломерат), здатна до існування, саморозвитку і самовдоско-

За даними тесту про рівні і форми агресії виявлено підвищені рівні непрямої агресії, почуття провини і образливості, відповідно і високий рівень ворожості. На підставі цих даних можна припустити наявність глибоких особистісних зіткнень і значної індивідуальної чутливості щодо зовнішніх факторів, що впливають на особистість.

Перевага непрямої агресії і ворожості пояснюється як вияв обережності щодо зовнішніх обставин, які можуть ставати перешкодою для здійснення складної діяльності і виступають захисними механізмами самозбереження у швидкозмінних умовах оточуючого середовища.

Підвищення рівнів агресії слугує також способом викиду надлишкової енергії, що виникла внаслідок внутрішніх конфліктів. Причому дана енергія може використовуватися на досягнення потрібного рівня готовності функціональних систем до певного виду діяльності чи навпаки шкодити здійсненню дій, адекватних ситуації. Способи використання енергії агресії залежать від усвідомлення внутрішньо психічних процесів та індивідуально типологічних особливостей кожної окремої людини.

Отже, у людей, що перебувають під впливом частих і сильних емоційно напружених чи навіть екстремальних ситуацій, виявлено підвищений рівень тривожності та достатньо високі показники ворожості, непрямої агресії на фоні середнього ступеню готовності до ризику.

Вміння використовувати дані механізми, перебудовувати чи скоординувати їхню роботу, організувати свій внутрішній світ лежить в основі формування гармонійної особистості, активної і здатної до дій в будь-якій життєвій ситуації.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г.Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Арутюнян М. Ю., Петровская Л. А. Обратная связь в системе восприятия человека человеком. Психология межличностного познания / под ред. А. А. Бодалева. – М.: Мир, 1981. – 255 с.
3. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Б.Березин. – Л., 1988. – 13-21 с.
4. Бодалев А. А., Столин В. В. Общая психодиагностика / А.А.Бодалев, В. В.Столин. – СПб: Речь, 2002. – 439 с.
5. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия / Р.Бэрон, Д.Ричардсон. – СПб: Питер, 2000. – 351 с.
6. Выготский Л.С. Психология / Л.С.Выготский. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. – 1008 с.
7. Коваль І. А. Учебні конфлікти: психологічні аспекти / І.А.Коваль. – К.: Тека, 2002. – 64 с.

8. Лебедев В.И. Экстремальная психология / В.И.Лебедев. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 431 с.
17. Петровский В.А. Психология неадаптированной активности / В.А.Петровский. – М.: Горбунок, 1992. – 356 с.
18. Судаков К. В. Системные механизмы эмоционального стресса / К. В.Судаков. – М.: Мир, 1981. – 363 с.
19. Франкл В. Человек в поисках смысла / В.Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 380с.

Was held a research to detect the links between readiness for risk and personality compensation, determination of internal factors that influence the formation of harmonious in somatic patients. The studying the ways of person's interaction with the environment and mechanisms of compensation gives almost unlimited possibilities of correction and treatment of somatic patients with the most effective and rapid ways. Achieving the internal dynamic peace is an important element of healthy, active and socially adapted person. Willingness to risk is a high degree of mastery of complex activities that is necessary to maintain motivation structure of identity and self esteem.

Keywords: adaptation, readiness for risk, somatic patients, harmonious personality.

Отримано: 1.03.2011

УДК 159.922.2

І.О. Корнієнко

Аналіз соціально-психологічних аспектів життєвого простору особистості

Розкривається зміст поняття життєвого простору особистості. Розглядається ситуативний контекст поведінки особистості, її тілесний простір. Доводиться, що у систему вимірювання просторових структур буття необхідно, крім просторової організації та тілесності, включати цінності і ціннісні орієнтації, що становлять ідентифікаційний простір людини. Розглядаються процеси перетворення потенційного змісту життєвого світу в актуальний зміст життєвого простору.

Ключові слова: життєвий простір, ідентифікаційний простір, простір повсякденності, конструювання, тілесність.

Раскрывается содержание понятия жизненного пространства личности. Рассматривается ситуативный контекст поведения личности,

её телесное пространство. Доказывается, что в систему измерения пространственных структур бытия необходимо, кроме пространственной организации и телесности, включать ценности и ценностные ориентации, которые и составляют идентификационное пространство человека. Рассматриваются процессы трансформации потенциального смысла жизненного пространства в актуальный.

Ключевые слова: жизненное пространство, идентификационное пространство, бытовое пространство, конструирование, телесность.

Проблема життєвого простору – одна з найбільш фундаментальних у людському мисленні. Органічно нам властиво розуміння його, по-перше, у єдності з розумінням часу як хронотоп, просторово-часовий континуум, по-друге, як те, що охоплює і включає нас самих у реальності.

При розгляді людського суспільства життєвий простір – територія, необхідна для задоволення потреб однієї людини при даних соціально-економічних умовах.

Специфіка життєвого простору визначається двома взаємодіючими в ньому протилежностями – структурами просторового каркасу та динамічними процесами, що розгортаються і протікають у людській діяльності. Людина одночасно почуттєво переживає певний мінімум або максимум простору, самотності або відкритості для життя, але при цьому усвідомлює себе в мережі розвинених соціальних взаємозв'язків і соціальної активності, що утворює для кожного покоління практично-психологічну основу наявності життєвого простору у свідомості кожної людини [13].

Метою даної статті є аналіз ролі феномена розуміння у дослідженні життєвого простору людини і розробка та аналіз різноманітних теоретичних парадигм конструювання життєвого простору людини.

На формування життєвого простору чинять вплив певні культурно-історичні, економічні умови, що визначають ту чи іншу лінію поведінки особистості. Так, якщо життєвий простір середньовічної людини можна охарактеризувати як інертний, коли основним мотивом життєдіяльності стає прагнення до економії витрат на споживання (тобто ресурсів), то у Новий час життєвий простір людини в культурі Заходу характеризується екстравертністю, тобто прагненням до постійного розширення споживаних благ, а, отже, і до витрати своїх ресурсів. У результаті цього в промисловому виробництві капіталізм створює згусток раціоналізуючих впливів. Працівник відділяється від будинку, від побуту й міститься в штучне середовище, де він повинен виявляти розумову або механічну вправність і пригнічувати емоції й фантазії. До того

ж, раціоналізації сприяє масове впровадження машинної техніки, яка сприяє втраті духовної складової людської діяльності.

Така кардинальність не могла не відбитися на життєпросторі людини. Друга половина XVIII століття у Західній Європі ознаменувалась змінами, що перевершили зміни за попередні дві тисячі років. Міста прощалися із середньовічним виглядом: вузькі, заплутані вулички обростають регулярними кварталами; у будинках спалахують газові, а потім і електричні лампи. Погано прохідні ґрунтові шляхи замінюють шосе і залізниці, у міста й селища приходять пошта й телеграф. Пейзаж здобуває сумнівні прикраси із заводських труб, закуткова сільська Європа відступає перед міською, індустріальною. Змінюються і відносини між людьми. На перше місце виходить економічна конкуренція, газетні перепалки, парламентські й непарламентські сутички громадянського суспільства. Потік технічних, соціальних, побутових новинок не висихає: століття пари замінюється століттям електрики, саморушні візки витісняють із вулиць омнібуси й пролетки, людина піднімається в повітря, поширення дешевих фабричних товарів міняє смаки й підвищує добробут. Темп життя людей прискорюється, життєвий простір людини стає більш динамічним [7].

Сучасне становище людини в цьому світі дуже точно охарактеризував Е.Тоффлер у своїй книзі “Футурошок”: потік змін настільки стрімкий, що “через нього підриваються підвалини суспільства, міняються цінності, забувається коріння”. Це призводить до того, що життєвий простір людини міняється буквально на очах, хоча, як зазначає Тоффлер, у життєвому просторі людини все-таки лишаються “зони стабільності” – певні витримані часом взаємини, які дбайливо підтримуються, незважаючи на всі види змін [11].

Обґрунтувавши необхідність внесення у контекст розгляду особистості її безпосереднього й опосередкованого оточення, К.Левін пропонує класичну формулу поведінки особистості як функції від її особистісних особливостей і особливостей оточення: $(B = f(P, E))$. Сформульований ним принцип лежить в основі аналізу того, що відбувається тут і зараз у межах конкретної особистості і її життєвого простору. Левін не заперечував впливу минулого та антиципуючого майбутнього на поведінку людини, але підкреслював, що як перше, так і друге чинять лише непрямий вплив, оскільки присутні в знятому, трансформованому вигляді, а не в ізоморфному. Розуміння особистості в її соціальній взаємодії припускає розуміння того, що в ній відбувається в конкретній сфері життєвого простору. Представляючи собою динамічне поле сил, цей простір постійно змінюється, виявляючи вплив на само- і світовідчуття індивіда [4].

Життєвий простір людини, незважаючи на динамізм, розглядається як цілісний феномен. При тому, що він розгорнутий назовні, він має певну внутрішню структуру (архітектоніку). Ми вважаємо за можливе виділити в життєвому просторі людини три складові: тілесний, ідентифікаційний простір та простір повсякденності [12].

Найважливішою складовою є тілесний простір, що обумовлений тілесною організацією людини. В.Б.Устьянцев відзначає, що тілесний простір є системоутворюючим елементом життєвого простору, його онтологічним початком.

Тіло, тілесна організація людини, утворюють різні вектори тілесного простору. Внутрішній тілесний простір включає різні тілесні відчуття людини, внутрішні ресурси. Зовнішнє – органічно пов'язане зі штучним середовищем, створеним людиною. Розширення тілесного простору реалізується людиною в процесі репрезентації тілесності за допомогою техногенних, соціальних і соціокультурних засобів.

На тілесній орієнтації (організації) ґрунтуються такі основні просторові категоризації реальності, як “тут” і “там”, “верх” і “низ”, “близьке” і “далеке”, “спереду” і “позаду”. Вказуючи на значимість тілесної організації людини для побудови їм життєвого простору можна привести цитату Мерло-Понті: “Моє тіло не є для мене всього лише фрагментом простору. Якби не існувало мого тіла, то і простору для мене не існувало б” [6].

Людина безупинно вдосконалює свій тілесний простір, змінює ставлення до власного тіла. На думку Б.Тернера, “у стародавніх суспільствах тіло є поверхнею, на якій найважливіші знаки соціального статусу, положення в сім'ї, племінної й релігійної приналежності, віку, статі можуть бути легко продемонстровані оточуючим”. У сучасних умовах людина не тільки вдосконалює тілесну символіку, але й змінює масштаби впливу тілесної організації на навколишній простір. Технологічні нововведення розширюють світ людини, можливості її тілесного простору [10].

“Тіло – це те, що повідомляє світ буття. Мати тіло означає для живого зрощуватися з певним середовищем, зливатися в єдине ціле з певними проектами й безупинно в них занурюватися”. Осмислюючи в процесі розуміння феномени зовнішнього світу, ми усвідомлюємо зародження в нашому тілі рухів, які ніколи не є сліпими процесами, вони відповідають “змісту” ситуації, виражають нашу спрямованість на середовище поведінки, як і впливу середовища на нас. Рухи тіла намічають структуру об'єкта на відстані, не чекаючи від нього безпосередньої реакції. Тілесний простір виступає як оболонка звичних дій, а тіло – як засіб

впровадження у звичне оточення. Таким чином, можна сказати, що в тілесному просторі розуміння діє як звичка на рівні властивих людині біологічно детермінованих рефлексів і інстинктів. Але не тільки. На думку М.Джонсона, тіло віддавна виконувало важливу роль у практиках осмислення реальності, слугуючи основою для вживання мови в розумінні світу [8].

Людські вимірювання просторової організації, однак, не обмежуються тілесністю людини. У систему виміру просторових структур буття входять цінності й ціннісні орієнтації, які становлять ідентифікаційний простір людини [6].

В ідентифікаційний простір входить внутрішній світ особистості, ціннісні переваги. Це простір життєвих планів особистості, обумовлений внутрішньою культурою й внутрішнім світом. Особистість – це ті сенси, якими вона наповнена. Ідентифікаційний простір наповнений сенсовим змістом, який виражається в образах, знаках, символах, часом зрозумілих тільки для особистості і його найближчого оточення. Цей простір ціннісний, ідеальний. В основі ідентифікаційного простору лежить самість як квінтесенція особистості.

В.Д.Панків розглядає три сценарії, згідно з якими може відбуватися конструювання простору ідентифікації. Кожен із них призводить або до звуження, або до стабілізації, або до розширення життєвого простору особистості.

1. Перетворення всіх цінностей у самоцінність “себе коханого”. Це співбуття із самим собою (звуження життєвого простору).

2. Раціоналізація реальності та її стабілізація.

3. Наповнення вищими сенсами. Співбуття з вищою силою (розширення життєвого простору) [1].

Ми вважаємо за можливе позначити “ідентифікаційний простір” як систему ціннісних структур просторового буття людини, обумовлену внутрішнім світом особистості й виражену в образах, знаках і символах, прийнятих як окремим індивідом, так і його оточенням, що поділяють його ціннісні настановлення.

В той же час людина не існує як ізольована істота. Ф.Ю. Василук підкреслює, що людська істота “споконвічно вживлена в світ, пов'язана з ним матеріальною пуповиною своєї життєдіяльності. Цей світ, залишаючись об'єктивним і матеріальним, не є, однак, фізичним світом <...> – це життєвий світ”. “Світ, який він є для людини, – це його об'єктивна характеристика” [9].

Для О.Гурвича життєвий світ – це, насамперед, світ повсякденного перцептивного досвіду. Предмети життєвого світу сприймаються людьми в контексті їх включеності в цілеспрямовану,

соціально значимою практичною діяльністю. Для позначення схем розуміння, необхідних для життєдіяльності в такому світі, Гурвич використовує термін, запропонований А.Шюцем, – “найважчий запас знань”. Знання, як підкреслює Гурвич, зовсім іншого типу, ніж знання наукове. Воно має характер знайомства і в жодному разі не виводиться з теоретичного знання. “Не з науки, чи то вона від Арістотеля чи від Галілея, ми дізнаємося, що камінь, якщо його відпустити, падає вниз; або те, що вода може кипіти, а при подальшому нагріванні – випаровуватися; це питання повсякденного досвіду в життєвому світі”. Такий прошарок людського знання має яскраво виражений соціальний характер, причому особливість формуючих його схем така, що вони не накладаються лише ззовні на тілесні речі, а відіграють “визначальну роль у почуттєвому сприйнятті; воно суттєво сприяє тому, що робить оточуючі речі такими, які вони з’являються у перцептивному досвіді”. Це інтерпретований світ, сприйнятий і осмислений певним чином. Іншими словами – “це культурний світ, точніше культурний світ певної соціально-історичної спільності”. Гурвич заперечує існування єдиного для всіх життєвого простору, що суперечить деяким принципам формулюванням Гуссерля. Разом з тим за допомогою рефлексивних процедур, за Гурвичем, можливий перехід від життєвого (культурного) світу до “виключно перцептивного досвіду, у принципі однакового для всіх людей”. Гурвич вважає, що фундаментальність потрібно оцінювати за первинною реальністю, якою у цьому змісті є соціокультурний перцептивний досвід.

Гурвич, слідом за Гуссерлем наголошує на необхідності трансцендентального аналізу життєвого простору, який повинен розкрити структуру цього світу. А.Шюц, на відміну від Гуссерля та Гурвича, не вбачає подібної необхідності й називає свою концепцію нетрансцендентальною конститутивною феноменологією природної настанови.

Життєвий світ для Шюца – це сфера звичайного повсякденного життя людини і його донаукового мислення. Існує безліч світів людського досвіду: сновидінь, душевних хвороб, ігор і фантазій, наукових теорій, релігійної віри, мистецтва. Шюц називає їх “кінцевими сферами сенсів”. Повсякденність – це лише одна з таких “сфер реальностей”, що відрізняється особливими характеристиками. Повсякденність – це сфера досвіду, яка протікає в об’єктивному просторі і часі, досвіду, який індивід розділяє з іншими людьми. “Тільки в досвіді повсякденного життя може бути конституований загальний, комунікативний навколишній світ. Цей світ повсякденного життя є, отже, і основою, і первинною реальністю людини”.

Поняття “життєвий світ”, таким чином, ми можемо позначити як інтерсуб’єктивно поділюваний досвід, що охоплює всі можливі й дійсні обрії людського життя. Цей світ з’являється не стільки як простір життя людини, скільки як “внутрішні” уявлення й переживання, або точніше, сукупність взаємопогоджуваних і типових значень, за допомогою яких люди конструюють своє повсякденне життя. Ця “погоджена сукупність” освоюється винятково в процесі взаємодії між людьми, які її розділяють. Дане поняття позначається нами як сфера безпосередньої комунікації людей, їх повсякденна культура; життєвий світ формує повсякденну практичну діяльність [5].

Простір повсякденності (як інтерсуб’єктивний життєвий світ, як простір, де людина “застає” себе в спілкуванні з іншими, як простір, що споконвічно сприймається індивідом існуючим об’єктивно й загальним для нього та інших), на наш погляд, поряд з тілесним і ідентифікаційним становить просторову структуру життєвого світу людини [3].

Простір повсякденності – це простір оволодіння звичаями повсякденного життя соціального середовища (життєвого світу), у якому людина проживає. Ю.М.Лотман процес оволодіння правилами, традиціями, звичаями називає соціалізацією й енкультурацією особистості.

Простір повсякденності – сукупність усіх нерелективних, синкретичних аспектів соціального життя. Він обмежений будинком, районом, містом, територією, міжособистісними відносинами. Це – сфера найближчого оточення, первинних агентів соціалізації, первинних малих груп.

Простір повсякденності як зріз життєвого простору людини охоплює невеликий обсяг світу (мікросвіт). Людина освоює його з перших днів життя – у сім’ї, у спілкуванні із друзями. Через тісні спонтанні контакти вона опановує тими навичками, знаннями й стереотипами поведінки, які надалі служать базою для прилучення до соціального простору й побудови на його основі свого власного життєвого простору. Багато чого із засвоєного в дитинстві не змінюється згодом, і служить основою для нового життєвого досвіду.

Простір повсякденності – сфера загальноприйнятих знань і загальнодоступних навичок, отриманих з трьох джерел: спілкування в малій групі (сім’я, ровесники, рідичі); навчання в школі й одержання загальної освіти; засоби масової інформації (на телебаченні, крім комерційної реклами, існує так звана соціальна реклама, наприклад, “Зателефонуйте батькам”, “Бережіть коханих”).

Простір повсякденності – це “сфера емоційної прихильності, почуття взаємної симпатії, почуття обов'язку перед дітьми, літніми, слабкими”. У просторі повсякденності люди максимально додержуються культурних умовностей і прагнуть виглядати краще, ніж є насправді.

Тим часом життєвий простір визначається здатністю індивіда освоїти зміст компонентів і зв'язків, що мають місце у життєвому світі. Життєвий простір людини являє собою поле його актуальних можливостей. Це частина або сфера особистісного буття, яка піддається свідомій зміні й конструюванню відповідно до прийнятих раніше настанов і орієнтирів.

Людина веде безперервний діалог з життєвим світом. Мовою цього діалогу є, на наш погляд, життєві ситуації, з одного боку, і діяльність людини, з іншого. Людина вирішує завдання, які перед нею ставить світ. Таке трактування нагадує теорію особистості Дж. Келлі, згідно з якою людина весь час зайнята прийняттям або відкиданням висунутих нею ж гіпотез. Цей діалог становить суть життя. Він ніколи не припиняється й необхідний людині для її розвитку.

Життєвий світ можна уявити як суміжну сферу двох систем – індивідуальності й об'єктивної дійсності. У цій області відбувається взаємна трансформація. Незважаючи на те, що різні автори розглядали відносини людини й світу з різних позицій, для усіх праць спільною є одна істотна думка. Її суть можна виразити словами О.Кюльпе: “Обставини не керують нами – це ми, зустрічаючись віч-на-віч із обставинами, керуємо, вибираємо й упорядковуємо”. Тобто, істинно людське, що становить ідентифікаційну область життєвого простору, не підвладне тиску існуючої незалежно від людини реальності [2].

Відношення життєвого простору людини й життєвого світу в цілому можна пояснити через категорії актуального й можливого. Людина характеризує життєвий світ для себе як світ можливого. Її життєвий простір – це присутня тут і зараз актуальність. Перехід можливого в дійсність проходить за допомогою ресурсів людини, її безпосередньої діяльності. Не останню роль у цьому процесі відіграє розуміння. Взаємодія життєвого простору й життєвого світу відбувається через певні інститути, процеси, відносини, у які втягується людина, завдяки яким вона діє в цьому світі. Сферу штучних явищ – політичних, економічних, релігійних, правових інститутів і систем Хабермас позначає поняттям “системний світ”. Останній відокремився від життєвого світу в процесі соціокультурної еволюції й багато в чому протистоїть йому, тому що

утворюється системою анонімних відносин людей у різних сферах соціальної діяльності, тоді як життєвий світ, як світ повсякденних комунікацій, орієнтований на досягнення взаєморозуміння між людьми.

Створення поряд з реальним світом світу ймовірного збільшує сферу можливого для людини. Цей світ може стати актуальним і увійти в життєвий простір людини, якщо вона сформує відповідні життєві ресурси. У більшості соціально-філософських концепцій, що описують людину як систему особистісних ресурсів, виділялося п'ять основних видів життєвих ресурсів: гносеологічний (пізнавальний), творчий (творчий), аксиологічний (ціннісно-орієнтований), комунікативний і естетичний. Нескінченне зростання технологій призводить до того, що утворюються нові ресурси людини, але якщо раніше ресурси використовувалися людиною протягом усього її життя, то в сучасному суспільстві суб'єктові ніхто не може гарантувати, що завтра її ресурси не виявляться непотребом як для суспільства, так і для неї самої. Наявність інформаційних і віртуальних ресурсів у людини дозволяє будувати їй життєвий простір у просторі інформаційному. Але чим більше у людини можливостей будувати свій життєвий простір поза реальним світом, тим більш необхідна наявність стабільного життєвого простору у світі реальному, тому що життєвий простір у цьому випадку допомагає людині контролювати швидкі зміни, і в остаточному підсумку вибирати те, що їй дійсно необхідно [7].

Життєвий світ є сценою і об'єктом людських дій і інтерпретацій. Тілесні рухи модифікують і змінюють об'єкти і їх взаємини. Обрій безпосередньої тілесної маніпуляції соціальні феноменологи іменують сферою роботи. Це сфера дії щодо зміни реальності повсякденного життя. Вона найбільш важлива для конструювання світу повсякденності. Слідом за А.Бергсоном, А.Шюц називає її “активним пильнуванням”. Перебуваючи в стані “захопленості життям”, індивід являє собою нерозчленовану цілісність, тотальну єдність усіх складових власного досвіду. В “роботі” він є синтезом усіх своїх визначень. Робота у світі повсякденного життя наділяє індивіда досвідом переживання власної тілесності. Тіло людини знаходить статус центру рухової активності. Досвід сенсорної діяльності в сфері безпосередньої маніпуляції дозволяє визначити стандартні розміри речей, а їх дистанція від тіла – доступність, корисність, ступінь підвладності тілу. Дитина ще не отримала досвід тіла як центру сенсорної активності. Нагромадження подібного досвіду призводить до того, що сприйняття об'єктів зовнішнього світу стає все більш “вибірковим”, не пасивним. Зовнішній світ

сприймається як безліч об'єктів можливого впливу на них власного тіла. При цьому зміна характеристик сенсорної взаємодії трансформує і об'єкт сприйняття "тілесної" істоти.

Життєвий простір – це не те, що я думаю, але те, чому я живу. Життєвий простір є для людини засобом самоздійснення.

У своїй теорії особистості К.Роджерс проголошує унікальність, суб'єктивність переживань особистості. Він вважає, що спосіб розуміння й інтерпретації подій власного життя детермінує поведінку людини. Реальним для індивіда є те, що існує в межах внутрішньої системи координат особистості або суб'єктивного світу, що включає все, що усвідомлюється у даний момент часу.

Людина сама будує свій світ, цей світ може бути адекватним або неадекватним, радісним або сумним, але у будь-якому випадку його інтерпретація цього світу буде визначатися тим способом, який у неї сформувався, і пояснення того, що відбувається, буде ґрунтуватися на власному досвіді.

Кожна людина живе у своєму суб'єктивному світі, і навіть так званий об'єктивний світ науки так само є продуктом суб'єктивних інтерпретацій, цілей і виборів. Ніхто інший не може визначити внутрішню компетенцію людини. Ніхто інший не може бути більш обізнаний у тому, чим є сприймана реальність для конкретної людини. Лише в тому випадку, якщо людина зневірилася в собі й повністю підкорилася іншим, можна говорити про заданість його розуміння й інтерпретацій, його несвободі, але навіть ця несвобода однаково буде відмінною від її інтерпретації будь-яким зовнішнім спостерігачем. Іншими словами, як відзначає К.Мітчел, потенційно кожна людина є найкращим експертом щодо самого себе й має найбільш повну інформацію про самого себе.

У цьому твердженні підкреслюється: те, як людина розглядає й інтерпретує події, детермінує і її реакції на них. "Люди відрізняються один від одного тим, як вони інтерпретують події. Ця унікальність визначається, насамперед, унікальністю індивідуального досвіду, що й спричиняє формування власної точки зору на об'єкти, що інтерпретуються". Згідно Дж.Келлі, люди відрізняються тим, що вони інтерпретують об'єкти під різними кутами зору.

Здатність розуміння точки зору іншої людини, її системи особистісних конструктів, на думку Келлі, є вирішальною умовою продуктивності соціальної взаємодії. Визнаючи сам факт існування об'єктивної реальності, Келлі підкреслював унікальний характер її інтерпретації людиною.

Ціннісні структури інтегрують присутність людини в різних сферах її життєвої і розумової діяльності, зводять її до доступної

для огляду єдності повсякденності, виявленій в предметному і знаковому оточенні людини, забезпечує її пристосованість до предметних умов і знакових умовностей наявного способу життя.

Ядро життєвого й духовного досвіду людини становлять ціннісні переживання. Ними тримається внутрішня цілісність особистості, що володіє неповторним духовним обличчям і стилем життя. Репертуар доступних людині ціннісних переживань свідчить про її особистісну розвиненість, про її особисту психологічну культуру, але також – про можливість і спрямованість її особистісного зростання в уявлених й наявних життєвих світах.

Розуміння – в яких би життєвих світах воно не здійснювалося – завжди співвіднесене із ціннісним світом особистості, з динамікою її життєвого шляху, який представляє собою індивідуально-типовий, свідомо спрямований ряд життєвих подій і явищ особистості, тобто одночасно їхній природний хід і штучне моделювання. Тому міркування про роль розуміння неможливе без розгляду його аксіологічного аспекту, без аналізу тих його інтенцій і функцій, що задані прямою співвіднесеністю із цінностями, вживлених у особистісне ціле.

У літературі найбільш вивчені демонстраційна й евристична функції розуміння. Про демонстраційну функцію говорять тоді, коли схеми процесу розуміння використовуються для споглядання наявних понять або сенсів.

І демонстраційна, і евристична функції розуміння можуть звертатися не тільки до змісту інших здатностей, але й прямо співвідноситися із ціннісним світом особистості, з її аксіоматичними станами. У цьому випадку доречно говорити про плазматичну функцію розуміння, що проявляється в його здатності висвітлювати світлом ціннісної виправданості великі простори уявленого й можливого.

У повсякденному житті людина, як правило, має справи з відкритими для неї, тобто незавершеними, а тому рівноцінними можливостями, не представленими її вибору в готовому вигляді. Це значить, що на момент проектування ще не існує готових альтернатив. А. Маслоу підкреслює, що будь-яка людина частково є своїм власним продуктом, проектуючи й роблячи саму себе.

У загальному сенсі проект може бути спрямований на підтримку існуючих меж життєвого простору або на їхню зміну (звуження, розширення). Проект реалізується в діях, і оцінка його реалістичності будується на зіставленні проекту й здійснюваних дій. За Б.Верлена, дії завжди являють собою вираження певних соціальних, економічних і фізичних умов, у яких вони здійснюються. Верлен підкреслює, що дії людини спрямовані на досягнення цілі у

світі фізичних тіл, вони здійснюються у світі соціальних артефактів, а людське тіло опосередковує умови будь-якої взаємодії. Проекти, що здійснюються за допомогою дій людини, можуть бути визначені як послідовності майбутніх дій на людину. “Відкритий майбутньому обрій певних очікувань керує нашим сприйняттям життя й ставленням до світу”.

З аналізу співвідношень понять “життєвий світ” і “життєвий простір” можна зробити такі висновки.

Відчуваючи практичну присутність життєвого простору, людина вступає в соціальну взаємодію за допомогою розуміння, необхідною підставою якого є комунікації й орієнтації у конкретній ситуації життєвого простору. Останній постійно змінюється, впливаючи на само- і світовідчуття індивіда, який з розумінням освоює нові життєві ситуації, актуалізуючи за допомогою розуміння минулий життєвий досвід.

Життєвий простір людини, представляючи собою динамічну систему, має внутрішню структуру, що відбиває різні рівні включеності людини у соціальну реальність – рівень тілесної організації, ідентифікаційний рівень (сукупність ціннісних настанов особистості, виражених в образах, знаках, символах) і повсякденності.

Внутрішній тілесний простір як зріз життєвого простору включає різні тілесні відчуття людини, внутрішні (фізіологічні) ресурси. Зовнішнє – “стикається” зі штучним середовищем, створеним людиною; тілесні можливості людини постійно розширюються в результаті впровадження технічних нововведень.

Ідентифікаційний простір відбиває вкорінення індивіда в соціокультурну реальність, співвіднесеність життєвого світу із ціннісним світом особистості, вживленого в неї як єдине ціле.

Простір повсякденності являє собою свого роду мікросвіт людини – сім'я, близькі люди й щоденні випадкові контакти.

Людина, конструюючи й структуруючи життєвий простір, освоює в першу чергу свій життєвий світ, який являє собою “царство” потенційно можливого. Перекладаючи зміст життєвого світу у сферу актуального особистості будує свій життєвий простір. Процес цей постійний і діалогічний по своїй суті: людина веде діалог зі своїм життєвим світом, а розуміння – це умова можливості самого діалогу. Життєвий простір людини виступає як простір його самоздійснення.

Шляхом перетворення потенційного змісту життєвого світу в актуальний зміст життєвого простору людина конструє альтернативи особистісного саморозвитку, спрямовуючи ресурси на підтримку існуючих меж життєвого простору або на їх зміну (звуження, розширення).

Отже, ми підсумовуємо, що для створення свого актуального життєвого простору, людині необхідна наявність представлення про простір світу в цілому, картина світу, тобто уява про простір можливого.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф.Е. Жизненный мир и кризис: типологический анализ критических ситуаций / Ф.Е.Василюк // Психологический журнал. – М.: 1995. – Т.16, №3. – С.90-101.
2. Келасьев В.Н. Психологические детерминанты жизненного пути. Человек: индивидуальность, творчество, жизненный путь / В.Н.Келасьев. – М., 2009. – С.159.
3. Кравченко А.И. Культурология: учебное пособие для вузов. – 3-е изд. / А.И.Кравченко. – М., 2001. – С.167.
4. Левин К. Теория поля в социальных науках/ Курт Левин. – СПб., 2000. – С.234-235.
5. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров / Ю.М.Лотман. – Свердловск, 1987. – С.56.
6. Мерло-Понти М. Моё тело / М.Мерло-Понти. – М., 1999. – С.15-25.
7. Писачин В.А. Социология жизненного пространства / В.А.Писачин. – Саранск, 1997. – С.76-98.
8. Ромащенко С.В. Внутреннее и внешнее в информационных потоках человека. Информационная цивилизация: пространство, культура, человек / С.В.Ромащенко. – Саратов, 2000. – 433 с.
9. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М., 1976. – 514 с.
10. Тернер Б. Современные направления развития теории тела / Б.Тернер. – М.:Thesis, 1994. – №6. – С.41.
11. Тоффлер Э. Футурошок / Э.Тоффлер. – СПб., 1997. – С.53.
12. Устьянцев В.Б. Пространство личности: опыт философско-социологического исследования. Личность в пространстве России / В.Б.Устьянцев. – Саратов, 2000. – С.7.
13. Яковлев Л.С. Стадийность и структуризация жизненного пространства в концепции социализации Ж.Пиаже / Л.С.Яковлев // Педагогика и акмеология университетского образования. – Саратов, 1998. – С.21

The content of the person's vital space concept is reviewed in the article. The situational context of person's behaviour, its corporal space are covered by the article. It is proved that in measurement system of spatial structures of life it is necessary to include values and valuable orientations which make

the identification space of the person except the spatial organization and a corporality. Processes of transformation of potential sense of vital space into actual are considered.

Keywords: vital space, identification space, household space, designing, a corporality.

Отримано: 21.02.2011

УДК 37.011.3-051:316.61

М.О. Коць

Структурно-функціональна модель розгортання процесу педагогічної взаємодії майбутнього вчителя

У статті представлено авторську структурно-функціональну модель розгортання процесу педагогічної взаємодії майбутнього вчителя, яка дозволила визначити чинники, що розкривають ситуації підготовки і змісту подальшої професійної діяльності майбутнього вчителя.

Ключові слова: суб'єктність, майбутній вчитель, діалог, гуманізація, педагогічна взаємодія.

В статті представлена авторська структурно-функціональна модель розгортання процесу педагогічного взаємодія майбутнього вчителя, яка дає можливість визначити фактори, завдяки яким розкриваються ситуації підготовки і змісту подальшої професійної діяльності майбутнього вчителя.

Ключевые слова: субъектность, будущий учитель, диалог, гуманизация, педагогическое взаимодействие.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство ставить перед навчальними закладами завдання підготовки фахівців, здатних бачити в реальній дійсності суперечності і знаходити шляхи їх раціонального вирішення, гнучко перебудовувати зміст і напрями своєї діяльності у зв'язку із зміною соціальних орієнтацій, самостійно набувати необхідних знань. У дослідженнях В. І. Загвязінського, С. М. Годник, М. В. Кларина, В. Я. Ляудіс, В. А. Семиченко, В. А. Сластьоніна, Л. С. Подимової та ін. висувуються положення, які зводяться до того, що орієнтація на передачу майбутнім учителям деякої суми професійних знань і формування відповідних умінь сьогодні не перспективна.

У сучасних умовах вузівської підготовки виникає необхідність в розробці і впровадженні технологій підготовки майбутніх учителів, які дозволяють стати дійсними суб'єктами діяльності, здатними реалізовувати у вибраній професії індивідуальний стиль діяльності і бути відповідальними за ухвалені рішення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У вітчизняній психолого-педагогічній науці закладений загальнотеоретичний фундамент професійної підготовки вчителя, який розкриває різні положення.

Необхідно зауважити, що в більшості досліджень глибоко розкрита проблема, яка дозволяє виявити рольові позиції учасників педагогічного процесу в системі стосунків "вчитель-учні". Проте в наукових працях не знайшли належного обґрунтування питання, пов'язані з дослідженням професійно-особистісного розвитку майбутніх учителів в умовах вузівської підготовки залежно від характеру педагогічної взаємодії в системі стосунків "викладач-студенти". Це зумовило необхідність звернутися до розгляду сутнісної основи категорії "взаємодія" з різних концептуальних позицій: взаємодія як безпосередня і опосередкована дія суб'єктів один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок (Ю. Д. Бабанський, Л. І. Новікова та ін.); як об'єктивно існуюча взаємодія педагогів і тих, хто навчається (І. А. Лернер); як взаємозв'язок діяльності педагогів і тих, хто навчається (Х. І. Лійметс, М. І. Смирнов); як форма організації спільної діяльності в системі стосунків "вчитель-учні" (Л. С. Байбородова, В. В. Власенко, А. Л. Журавльов); як навмисний контакт педагога і вихованців (І. Ф. Ісаєв, С. А. Сластенін, Є. Н. Шиянов).

Концепції вчених Н. А. Зимньої, С. Я. Ляудіс, Н. Ю. Посталюк, Н. Ф. Радіонова, Є. І. Рогова, Н. М. Рябової, С. А. Сластьоніна, О. Л. Федотової, Є. Н. Шиянова характеризують педагогічну взаємодію викладача і студентів в процесі навчання як особистісно рівноправне. Дане положення обумовлено суб'єктивними рольовими позиціями у виконуваний діяльності.

Проте необхідно зазначити, що в педагогічному процесі ВНЗ існують стійкі об'єктивні суперечності, що гальмують розкриття потенційних можливостей студентів – відсутність єдності в теоретичній, психолого-педагогічній і методичній підготовці майбутніх фахівців; авторитарна, домінуюча позиція педагога в процесі навчання, що породжує стереотипність мислення майбутніх учителів і їх орієнтацію на відповідний характер взаємодії з вихованцями в подальшій професійній діяльності; відсутність гнучких планів і програм, які б забезпечували реальну можливість

Царьов Юрій Олександрович, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інженерного та технічного забезпечення охорони державного кордону Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

Чаплак Ян Васильович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Шевчук Анатолій Михайлович, ад'юнкт кафедри прикладної психології Національного університету цивільного захисту України, м. Харків.

Зміст

С.Д. Максименко Методологічні проблеми психології особистості у сучасному вимірі	3
О.В. Айрапетян, Д.В. Логвінова Психологічні особливості сімейних відносин у сучасних моно- та поліетнічних сім'ях	13
О.А. Андрущенко Відповідальна статеві поведінка молоді як науково-психологічний феномен	27
Н.О. Антонова Темпераментальні детермінанти готовності до професійної діяльності у студентів психологічного факультету	34
Л.М. Балецька Відповідальність як індикатор формування успішної ідентичності	49
Б.В. Барчі Вивчення мотивів вибору професії у психологічних дослідженнях	60
М.С. Барчій Психолого-педагогічні підходи до формування професійно-особистісних якостей педагога	73
Г.Б. Бердник Генезис процесу формування професійної стійкості майбутнього фахівця в період навчання у ВНЗ	82
Г.М. Білецька Особливості рефлексії професійної діяльності молодих викладачів вишу	92
М.Б. Боднар Особливості особистісного зростання студентської молоді: етнопсихологічний аспект	101
Г.І. Брецько Психологічна симптоматика емоційного вигорання особистості	110
Т.Ю. Бубряк Деякі аспекти дослідження проблеми самоідентичності	120
Г.С. Булах Історичний екскурс за логікою етапів становлення консультативної психології	130

І.В. Ващенко, Л.В. Кондрацька	Фактори, що сприяють виникненню сімейних конфліктів	142
І.В. Ващенко	Професійна успішність працівників правоохоронної сфери: онтологія проблематики	159
О.Ю. Воронова	Рефлексія педагога-вихователя: принципи та особливості дослідження	168
В.І. Вус	Особливості аксіогенезу підлітків у процесі релігійної освіти ...	179
О.В. Гаврилов	Емоційно збагачені ситуації та їхній вплив на розвиток мовлення дітей з помірною і тяжкою розумовою відсталістю	188
Л.О. Гапоненко	Модель розвитку рефлексивного спілкування в студентів- психологів та критерії її виміру	201
Н.В. Гаркавенко, І.І. Солійчук, Я.В. Чаплак	Формування готовності психолога-практика до консультативної взаємодії на основі особистісно- акмеосинергетичного підходу	210
Н.В. Гаркавенко, Я.В. Чаплак	Зміст і механізми соціалізації підлітків в умовах родинної депривації	221
Є.Л. Гергель	До проблеми зв'язку креативності з психопатологією (на прикладі дослідження акцентуацій характеру в підлітковому віці)	231
Г.В. Гладуш	Формування толерантності як основи позитивних міжособистісних стосунків у підлітковому віці	241
О.Ю. Горбачова	Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника	250
А.Я. Гринечко	Особливості самовизначення тривожних підлітків	260
Г.В. Грищенко	Психофізіологічна комп'ютерна діагностика в процесі збереження психічного та фізичного здоров'я	270
О.М. Гріньова	Проблема характеру в українській та зарубіжній психології (теоретичний аспект)	278

Т.В. Грубі	Методи профілактики та синдром “професійного вигорання” в професійній діяльності працівників державної податкової служби України	293
В.В. Грубляк, В.Т. Грубляк	Практичне застосування методик оцінки когнітивної недостатності та психічного статусу	302
І.А. Гуляс	Життєва перспектива особистості як предмет теоретико- методологічного аналізу	315
О.В. Гурова	Вивчення внутрішньоособистісної конфліктності школярів на фоні психічних порушень	325
Н.М. Дідик	Психолого-дидактичні засоби розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів	335
А.С. Доброскок	Сучасні підходи до розвитку й формування професіоналізму практичного психолога	344
Л.В. Долинська	Розвиток здатності до самоуправління як механізму особистісно-професійного становлення вчителя	355
С.В. Дорофей	Особливості оволодіння молодшими школярами прийомами розумової діяльності	362
Т.В. Дуткевич, Т.А. Панчишина	Особливості ставлення до вивчення іноземної мови та його формування у студентів аграрних спеціальностей	371
Т.В. Дуткевич, О.В. Савицька	Психологічний супровід професійної діяльності викладача вищої школи (з досвіду роботи соціально-психологічної служби університету)	381
О.О. Жигайло	Психолого-педагогічні аспекти формування креативного мислення дітей молодшого шкільного віку	393
О.Я. Жизномірська	Особливості форм самоствердження у молодших та старших підлітків	402
Л.І. Іванцев, Н.І. Іванцев	Особливості і типологія динаміки ціннісних уподобань у свідомості сучасної студентської молоді	411

А.А. Иванченко	Духовність як стартовий плацдарм для розвитку креативності личности	420
В.В. Иванченко	Особливості психодіагностики сформованості ціннісних орієнтацій старших гімназистів	431
О.В. Ігнатенко	Психологічні особливості формування елементів особистісного рівня репродуктивної установки у юнаків та дівчат	439
О.В. Іщук	Усвідомлення ідентичності як чинник успішної соціалізації	449
Т.В. Каменєва	Розвиток професійного мовлення психолога і формування особистості. Чи пов'язуються ці процеси автоматично?	458
Я.Ю. Каплуненко	Розвиток соціального інтелекту як чинник успішної соціалізації особистості	466
О.Д. Карнюхіна	Вивчення проявів самопрезентації особистості в товариських і дружніх стосунках у процесі саморозкриття в ранньому юнацькому віці	475
Т.А. Каткова	Вплив стресового стану та емоційного вигорання на розвиток особистості викладача	484
І.А. Коваль	Готовність до ризику як комплексний механізм зменшення внутрішньої напруги у соматичних хворих	494
І.О. Корнієнко	Аналіз соціально-психологічних аспектів життєвого простору особистості	503
М.О. Коць	Структурно-функціональна модель розгортання процесу педагогічної взаємодії майбутнього вчителя	516
О.С. Кочубей	Психологічні засади організації усної перекладацької діяльності студентів-філологів	526
О.І. Кудерміна	Психологічні особливості професійного спілкування суб'єктів правоохоронної діяльності	538

М.М.Кулеша-Любінець	Психологічні аспекти міжособистісних взаємин педагогів та вихованців в умовах закладів інтернатного типу	548
С.І. Лазуренко	Можливості аутогенного відновлення психофізіологічного стану людини	557
В.Д. Лісіцин	Особливості та стрес-фактори професійного становлення учнів ПТНЗ	568
І.М. Лисенко	Специфіка життєвого самовизначення підлітків з делінквентною поведінкою	579
Д.В.Логвінова	Гендерні особливості соціально-психологічної адаптації у старшому підлітковому віці	587
Н.М. Лук'яненко	Теоретичні підходи щодо вивчення проблеми формування особистості бездоглядного підлітка	600
О.В. Магдич	Функційні особливості принципу задоволення і принципу реальності та їх роль у соціальній активності особистості	609
К.С.Максименко	Сутність багаторівневої детермінації психічних станів	623
Н.П.Максимчук	Професійні ціннісні орієнтації майбутнього вчителя в системі особистих ціннісних орієнтацій	634
Т.М.Маланьїна	Особливості психологічного захисту вчителів при подоланні внутрішньоособистісних конфліктів	643
М.О. Марценюк	Проблеми надання психологічної допомоги в рамках психологічного консультування	653
Н.М. Матейко	Особливості збереження психічного здоров'я дітей в умовах екологічно забрудненого довкілля	667
О.І. Мешко	Ціннісно-смысловое ставлення до професії у координатах розвитку професійно-педагогічної позиції особистості вчителя	677
А.В.Михальський, Ю.О.Царьов	Посттравматичний стресовий розлад: історичний огляд	687

С.А. Михальська	
Особливості впливу комунікативно-мовленнєвого розвитку на формування особистості дошкільника	696
Ю.А. Михальська	
Наукові підходи до поняття проблеми ставлення до здоров'я	705
І.Ю. Наконечний	
Розвиток саморегуляції поведінки підлітків під час навчально-тренувальних занять панкратіоном	715
І.Л. Онуфрієва, Л.А. Онуфрієва	
Психологічні особливості формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів – майбутніх випускників немовних спеціальностей ВНЗ	727
Л.А. Онуфрієва	
Проблема психологічної підготовки майбутніх педагогів	739
Л.А. Онуфрієва, С.О. Ренке	
Конфліктна компетентність як складова комунікативної компетентності	751
С.О. Ренке	
Компетентність як предмет наукового аналізу	764
Р.Т. Сімко	
Психологічна підготовка і готовність працівників патрульно-постової служби міліції до професійної діяльності	777
Л.П. Скорич	
Вивчення особливостей переживань старшокласниками своїх взаємовідносин із учителями	787
Н.В. Старинская, О.Г. Солодухова	
Проблема самоактуалізації личности студентів	796
Є.В. Тополов	
Акмеологічні особливості прояву чинників професійної агресивності особистості	807
А.М. Шевчук	
Ціннісно-сміслові орієнтації особистості як фактор переживання наслідків психічної травми	819
Ван Джун	
Психологічні відмінності молодшого школяра та молодшого підлітка на певному етапі соціалізації	832
Відомості про авторів	843

Проблеми сучасної психології

Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

У збірнику наукових праць, створеного вперше спільно Інститутом психології ім. Г.С. Костюка НАПН України і вищим навчальним закладом, висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології. У ньому представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників у галузі загальної, педагогічної, вікової, експериментальної, медичної та спеціальної психології.

У представлених наукових працях аналізуються проблеми чинників, умов розгортання і труднощів психічного розвитку, питання вікових й індивідуальних особливостей становлення особистості та психології навчання, обговорюються перспективи можливих нових психолого-педагогічних підходів до проблем сучасної психології.

Збірник наукових праць адресований професійним психологам і фахівцям суміжних наук, докторантам й аспірантам, магістрантам і студентам психологічних факультетів, а також усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

*Директор
Інституту психології
ім. Г.С. Костюка НАПН України –
Максименко Сергій Дмитрович,
дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук, професор*

*Ректор
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка –
Завальнюк Олександр Михайлович,
академік АН ВО України,
кандидат історичних наук, професор*

Проблемы современной психологии

Сборник научных трудов Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко, Института психологии им. Г.С. Костюка НАПН Украины

В сборнике научных трудов, созданного впервые совместно Институтом психологии им. Г.С. Костюка НАПН Украины и высшим учебным заведением, рассматриваются наиболее актуальные проблемы современной психологии. В нем представлен широкий спектр научных разработок отечественных и иностранных исследователей в области общей, педагогической, возрастной, экспериментальной, медицинской и специальной психологии.

В представленных научных трудах анализируются проблемы факторов, условий развертывания и сложностей психологического развития, вопросы возрастных и индивидуальных особенностей становления личности и психологии обучения, обсуждаются перспективы возможных новых психолого-педагогических подходов к проблемам современной психологии.

Сборник научных трудов адресован профессиональным психологам и специалистам смежных наук, докторантам и аспирантам, магистрантам и студентам психологических факультетов, а также всем, кто интересуется современным уровнем развития психологической науки.

*Директор
Института психологии
им. Г.С. Костюка НАПН Украины –
Максименко Сергей Дмитриевич,
действительный член НАПН Украины,
доктор психологических наук, профессор*

*Ректор
Каменец-Подольского
национального университета
имени Ивана Огиенко –
Завальнюк Александр Михайлович,
академик АН ВО Украины,
кандидат исторических наук, профессор*

Problems of modern psychology

Collected scientific researches of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kostiuk Institute of psychology of the National Academy of pedagogical sciences of Ukraine

Collected scientific researches, firstly created by the Kostiuk Institute of psychology of the National Academy of pedagogical sciences of Ukraine together with the establishment of higher education, focus on the most actual problems of modern psychology. A wide range of scientific elaborations worked out by native and foreign researchers in the field of general, pedagogical, age, experimental, medical and special psychology is represented in this collection.

In the scientific researches the problems of factors and conditions of the evolution and difficulties of psychic development are analysed, the problems of age and individual peculiarities of personality becoming and psychology of education formation are envisaged, the prospects of new possible psychological and pedagogical approaches to the problems of modern psychology are discussed.

The collected scientific researches are directed to the professional psychologists and specialists in adjacent sciences, persons studying at doctorate courses and postgraduate courses, magistracy and students of psychological departments and also those who are interested in a present-day state of psychology's development.

*Director of the Institute of Psychology
named after G.S. Kostiuk of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine –
Maksymenko Sergiy Dmytrovych,
Full Member of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine,
Doctor of Psychological Sciences, Professor*

*Rector of the Kamianets-Podilsky
national university named after Ivan Ohienko –
Zavalniuk Oleksandr Mykhailovych,
Academician of the Academy of
Sciences of Higher Education of Ukraine,
Candidate of Historical Sciences, Professor*

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України**

Випуск 12

Редактор *Н.Г. Пянковська*
Комп'ютерна верстка *В.О. Фаріон*

Підписано до друку 4.05.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC. Друк офсетний.
Ум.друк.арк.49,99. Обл. вид. арк. 48,24.
Тираж 300 пр. Зам. № 392.

Видавництво "Аксиома"
(свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам'янець Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП "Аксиома"
пров. Північний, 5, м. Кам'янець-Подільський, 32300